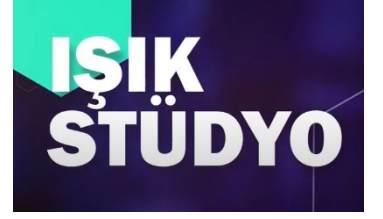

Seri Başlığı : Covid-19 Pandemisi Söyleşi Serisi
Video Seri No : 2
Program : Işık Stüdyo
Başlık : Pandemi ve Ekonomi
Moderatör : Hasan Bülent KAHRAMAN
Konuşmacı : Dilek TEKER
Video Adresi : <https://youtu.be/VeDjcg9tX2eU>
Yayın Tarihi : 8 Mayıs 2020

Hasan Bülent Kahraman: Değerli izleyenler, yeni bir söyleşide birlikteyiz. Bugün Işık Üniversitesi'nden Profesör Dilek Teker ile birlikteyiz. Kendisi bu covid salgını başlangıcında birtakım görüşler öne sürdü; koronanın ezberleri bozduğunu söyledi. Bir iktisatçı tabi Dilek Hoca. Biz de bugün kendisiyle korona döneminde, biraz da gevşemelerin başladığı görüldüğüne göre korona sonrası dönemde, acaba ekonomi nasıl oluyor? Diye konuşacağız. Bugün doların çok yükseldiğini gördüğümüz için, dilerseniz hocam onunla başlayalım. Bu dolar yükselişi sürecektir mi, nereye kadar sürecektir ve neden sürüyor?

Dilek Teker: Evet. Tabi hocam, teşekkür ederim. Şimdi öncelikle doların yükselişini iki şekilde incelemek, bakmak lazım. Bunlardan biri, Türkiye'de neden dolar yükseliyor; ikincisi küresel olarak da dolar yükseliyor, küresel olarak dolar neden yükseliyor?

Hasan Bülent Kahraman: Hemen bir şey sorayım.

Dilek Teker: Buyurun.

Hasan Bülent Kahraman: Türkiye'deki yükseliş, küresel yükselişten daha fazladır, daha yukardadır veya daha azdır gibi bir şey söylenebilir mi?

Dilek Teker: Şimdi bir istatistik açıklanmış. Tam şu anda aklımda değil ama ortalarda bir yerdeyiz. Yani en çok TL değer kaybetmiyor ama gelişen ekonomiler açısından baktığımızda; evet yani yüksek yerlerdeyiz, TL'nin değer kaybı olarak ama küresel olarak baktığımızda daha ortalarda bir yerlerde görüyoruz. Şimdi tabi, Türkiye'de dövizin yükselmesinin temel nedeni; işte Çin'de bulunduğumu koşullar, covid, sağlık harcamaları, işsizlik, fon, maaşlar yani dolayısıyla aslında devlet üzerinde çok büyük bir yük var. Piyasada çok ciddi bir likidite sıkışıklığı var. Piyasada para yok. Dolayısıyla piyasayı normalize edebilmek için para lazım. İşte bu nedenden dolayı Merkez Bankamız Türk lirası basmakta. Şimdi Türk lirasını basıp piyasaya...

Hasan Bülent Kahraman: Bir saniye, bir soru daha... Niye likidite sıkıntısı var? Yani işler durdu, ekonomik hayat biraz felç oldu. Bundan dolayı mı? Yoksa daha temelli bazı sorunlar var mı?

Dilek Teker: Hocam şimdi, tabi birinci en önemli neden; bir alışveriş yok. Yani paranın bulunabileceği bir ortamımız yok. İşte hepimiz evlere kapandık ve alışveriş yapmıyoruz. Yani

yaptığımız alışveriş, market alışverişinin çok daha fazla ötesine geçmiyor. Zaten şimdi normalleşmenin önümüzdeki Pazartesi itibariyle yavaş yavaş başlatılıyor olmasının en temel nedeni de hani bir anlamda biraz piyasada para alışverişini döndürebilmek. Çünkü bir devletin tek başına bunu yönetiyor olması mümkün değil. Mutlaka hane halkının tüketimle bunu destekliyor olması gerekiyor.

Hasan Bülent Kahraman: Tamam, o zaman Merkez Bankası para basıyor, para hacmi büyüyor. Bu enflasyona yol açıyor. Dolar bu nedenle yükseliyor. Desek olur mu?

Dilek Teker: Şimdi henüz enflasyonun verilerini görmedik. Yani bunun gecikmeli verilerini göreceğiz biz. Yani yaz aylarında açıklanacak olan verilerde bunu çok daha net olarak hissedeceğiz.

Hasan Bülent Kahraman: Yani bugün basılan paraya bağlı olarak gelecek enflasyon...

Dilek Teker: Tabi , tabi... Evet. Yani bu gecikme...

Hasan Bülent Kahraman: Peki. Yani bu şu demek oluyor mu?.. Peki, bu şu demek oluyor mu? Yaz aylarında liranın dolar karşısındaki değer kaybı ve tersinden söyleyelim, doların değer artışı sürecektir mi?

Dilek Teker: Şimdi tabi bunun nokta atışı, bana dersiniz ki daha bu kur nereye doğru gider? Açıkçası bunu bilebilecek bir kişi yok. Bunu tahmin etmek çok zor. Fakat şu biz çok net biliyoruz ki, şu an ekonomi yönetimi doları hani dizginleyebilmek için diyeceğim, çok ciddi bir miktarda rezerv kullanıyor. Yani bir yandan Türkiye'ye TL pompalıyor, piyasaya; ama bir yandan da rezervlerini kullanarak, dolardaki artışı önlemeye çalışıyor. Dolayısıyla, aslında iki taraflı bir likidite sağlamaya çalışıyor. Fakat şimdi bunun işe yarayabilmesi, yarayabildiğini görmemiz için hakikaten evden çıkıp, hakikaten normalleştiğine sürecin inanıp, eski hayatımıza geri dönemeyeceğimizi biliyoruz ama en azından bir miktar hareketlenme olması gerekiyor.

Hasan Bülent Kahraman: Peki, o hareketlenme olunca Merkez Bankası işte diyelim ki daha az para basma zorunluluğu duyacak. Bu da doların başladığı, bu ralliye başladığı yere dönmesi anlamına gelir mi? Yani 6 liradan başladı, şimdi bugün 7,24 falan bugün itibariyle.

Dilek Teker: Evet, evet.

Hasan Bülent Kahraman: Buna ne diyorsunuz?

Dilek Teker: Hocam, açıkçası 6 benim için şu anda kısa vadede biraz zor bir hedef gibi görünüyor. Çünkü o kadar hızlı sıçradı ki dolar. Şimdi ben eski, geçen seneki finans ders notlarımı karıştırdığımda, kura verdiğim değeri bu yıl hiçbir ders notumda kullanamadım. Bütün her şeyi güncelledim. Hani bırakın Eylül ayında bahar ve güz dönemine ilk başladığımızda notlarımı bile kullanamadım. Yani aradaki gap'i anlatabilmek için bunu diyorum. Dolayısıyla...

Hasan Bülent Kahraman: Peki... Peki, özür dilerim. Bir soru, 2018 Ağustos'unda müthiş bir sıçrama olmuştu. Dolar 8 lirayı geçti 8 buçuk lirayı buldu falan. Şimdi biz yavaş bir halde de olsa işte 7 buçuk lirayı gördük. Bu biraz da yükselecek, yükselişini sürdürecektir diye anlıyorum. Yani biraz iner ama o kadar gerilere de gitmeyeceğine göre... Peki bunun ekonomiye getireceği yük ne olacak önümüzdeki dönemlerde? Yani 7 buçuk liralardan seyreden, belki temenni etmeyiz ama 8 liralara bulacak dolar, ne olacak bu?

Dilek Teker: Şimdi, öncelikle şu 2018'in Ağustos'una bir geri gidelim. Orda sadece birkaç günlük 7.20'lik bir hareket görmüştük ki şimdi o yılın şeyini çok iyi hatırlıyorum, bir dizi seminer verdiğim için. Merkez Bankası'na psikolojik dolar sınırı 5'ti.

Hasan Bülent Kahraman: Tamam, tamam. Evet.

Dilek Teker: 5, 2018'de. 7.20'yi gördükten sonra o yılın 2019'un verilerini incelediğimizde bakınız faizler, kurumsal kredilerden bahsediyorum, şirketlere verilen kredilerden. Yüzde 38'lere kadar çıktı. Dolayısıyla şirketlerin büyüme gibi bir şansı olamadı. Faizleri yukarı doğru tırmanıyor olma durumu tabii tüketim eğrisini de biraz daha gerilettiler. Fakat orda çok kısa süreli bir hareketlenme vardı. Şimdi bugüne geldiğimizde, burada zamana yayılmış, çok uzun süreli ve çok keskin bir hareketlenme var. Dolayısıyla aslında 2018'in verileri 2019'a yansıdığındaki etkiden çok daha kuvvetli bir etkiden bahsediyoruz biz burada.

Hasan Bülent Kahraman: Ooo. Daha da şey...

Dilek Teker: Tabii...

Hasan Bülent Kahraman: Peki, bunun uluslararası piyasadan kaynaklanan boyutu var mı?

Dilek Teker: Uluslararası piyasadan kaynaklanan boyutu şüphesiz var. Zaten aslında bu... Şimdi hocam aslında şöyle bir şey söylemek istiyorum. Şimdi her şeyi covid'e bağlıyoruz ya, aslında bir tek suçlu covid değil. Şimdi mesela pandemiden önceki...

Hasan Bülent Kahraman: Evet...

Dilek Teker: Yani o üstüne biraz tuz biber oldu aslında. Yani pandemiden önce küresel olarak iklim çok mu ılımadı? Yani baktığımızda brexitten bahsediyorduk, İngiltere'nin AB'den çıkma durumu. AB'yi tartıştığımız bir dönem vardı. Dolayısıyla doların küresel olarak dolarizasyonla beraber değer kazandığı bir dönem vardı. İşte bu Çin ile ABD arasındaki ticaret savaşları vardı. Bakın şimdi haberlerden takip ediyoruz, bu virüsle beraber çok ciddi alevlendi. İşte ne bileyim, Orta Doğu'daki problemler vardı. Rusya ile Suudi Arabistan arasındaki petrol durumları... Biz bunları tartışıyorduk. 2018...

Hasan Bülent Kahraman: Tabii. Peki, bunlar covid sonrası dönemde herhalde devam edecek.

Dilek Teker: Edecek, edecek.

Hasan Bülent Kahraman: Yani Orta Doğu'nun meseleleri ile İngiltere'nin brexit meselesi sürüyor. AB, ağır sorunlar altında, bana kalırsa. Peki, bunlar doları olumlu mu etkileyecek olumsuz mu etkileyecek? Birde Çin var. Çin'in atakları söz konusu buna ne diyorsunuz?

Dilek Teker: Evet, şimdi Çin önemli. Çin'i böyle saatlerce konuşabileceğimiz bir ekonomi, o kadar süremiz yok.

Hasan Bülent Kahraman: Yok, tabii.

Dilek Teker: Şimdi aslında Çin, Çin aslında çok önemli bir ekonomik ticaret savaşlarının başlangıç noktası. Trump'ın Çin'e anti Çin müdahalesinin temel nedeni, Çin'in aslında küresel bir güç olmaya doğru evriliyor olma durumu. Baktığımızda Çin'de büyüme oranları çok yüksek yere doğru gidiyordu. Çin, en çok büyüyen küresel ekonomide ülke. Ama bu yılın sonu tahminlerinde yüzde 1,5 1,6'larda bir büyümeden bahsediliyor. Şimdi bu çok önemli bir veri.

Hasan Bülent Kahraman: Çok...

Dilek Teker: Neden? Çünkü, Çin'in aslında büyümekle beraber daralması demek, küresel talebin daralması anlamına geliyor. Çin'in büyük petrol ithalatçısı, Çin'in üretim hattında düşündüğümüz zaman; Çin'in daralıyor olaması aslında küresel ekonomiyi çok ciddi ilgilendirecek bir durum. Burda bir de Amerika'ya sıçramak istiyorum. Şimdi Amerika Birleşik Devletleri bildiğiniz gibi yaklaşık...

Hasan Bülent Kahraman: Pardon, bir şey sorayım, basitleştirmek adına. Yani bugün Amerika'nın dünya çapında rakibi ticari bakımdan, ekonomik bakımdan Çin'dir diyebilir miyiz?

Dilek Teker: Diyebiliriz.

Hasan Bülent Kahraman: Veya Çin bu son zamanlarda son 20 senedir süren uzak doğuların, asyaların gelişmesi bakımından Çin gerçekten dünyanın önümüzdeki dönemde, bu sadece covid sonrası değil yani orta vadeli bir gelecek dönemde, önümüzdeki 10 yılda dünyanın oyun kurucusu olacaktır diyebilir miyiz?

Dilek Teker: Kesinlikle diyebiliriz. Zaten aslında bence bütün kavga burdan kaynaklanıyor. Çin bundan bir on yıl önce baktığımızda, işte herhalde on ikinci on üçüncü sıralarda bir ekonomiydi. Çin'i çok ciddiye almıyorduk biz, öyle değil mi? Ama Çin'de çok ciddi bir ivme yakaladı ve şu anda dünyada ikinci yere oturdu. Bir de, birinci de Amerika var. İkincide Çin var.

Hasan Bülent Kahraman: Evet.

Dilek Teker: Ve Çin'de halen çok ciddi bir potansiyel olmasından dolayı Amerikan şirketlerinin de gidip Çin'de iş kuruyor olmalarından dolayı, Amerikan kapitalist sistemi bundan aslında biraz rahatsız oldu ve Çin çok büyük bir tehdit. Yani Çin bu kadar büyük bir tehdit olmayaydı ticaret savaşları tahmin edildiği üzere Amerika'nın ciddi ambargosuyla devam edebilirdi. Amerika bunu başaramadı.

Hasan Bülent Kahraman: Peki, sizin söylediğinizden şöyle bir sonuç çıkarayım ben. Yani Amerika Birleşik Devletleri dünya deviydi. 1980'lerden itibaren tek kutuplu neredeyse dünya haline getirdi, dünyayı ve işte dünya ticaretini regüle etti. Bu işler oldu bitti. Peki, Çin'in Amerika'nın yerini almasından rahatsızlık duymak gereken bir husus var mı? Yoksa Amerika gider, yerine Çin gelir. Dünya ticareti, dünya ekonomisi Amerika odaklı olmaktan çıkar, Çin odaklı olur ve her şey kendi mekanizması içinde sürer mi demeliyiz?

Dilek Teker: Hocam, şimdi açıkça söylemek gerekirse; Amerika'nın gidip yerine Çin'in geleceği senaryosunu çok kısa vadede gerçekçi bulmuyorum. Çünkü halen daha Amerika'nın dolar gücü, Dolarizasyon gücü küresel olarak dünya ticaretinde en hakim para birimi. Dolayısıyla Amerika'yı büyük güç yapan en önemli nedenlerinden biri doların bu gücü. Düşünsenize Bretton Woods sisteminin ortaya atıldığı, işte 70'li yıllardan bugüne kadar dolarizasyondan bahsediyoruz. Yani bu

böyle birkaç yılda kırılabilir bir olgu değil. Fakat Çin’le ilgili olarak temel problem, yani rahatsızlık veren problem Çin’in üretim kapasitesi, büyüme gücü ve bu büyüme gücünün verdiği politik güç aslında. Yani çok fazla söz sahibi olmaya başladı Çin. Halbuki Amerika alımı değil mi tek başına dünya üzerinde söz sahibi olmaya. Şimdi Çin bunu biraz nasıl diyeyim tırtıklıyor, değiştiriyor diyelim.

Hasan Bülent Kahraman: Evet, evet.

Dilek Teker: Dolayısıyla burada bence rahatsızlık yaratan bu ama bana dersiniz ki Amerika gider yerine Çin gelir mi? Yani kısa vadede böyle bir beklentim yok. Fakat o kripto para olayını belki bir yarım dakika kadar konuşmak lazım.

Hasan Bülent Kahraman: Peki, peki. Yarım dakikadan daha da fazla konuşabiliriz. Benim de önümde o soru var.

Dilek Teker: Aaa süper!

Hasan Bülent Kahraman: Bu kripto para işi ne olacak? Yani kripto paralar çıkacak, dolar güneş görmüş kar gibi eriyecek mi? Yoksa bu da bir hayal mi? Dolarizasyonun sonu gelebilir mi? Buna ne diyorsunuz?

Dilek Teker: Şimdi Hocam kripto para çok popüler bir konu, en çok benim de derslerde doru aldığım konulardan biri. Bu covidle beraber olayın çok dijital bir yere doğru evrileceğini hacimiz malumu. Şimdi dolayısıyla Çin’in yeni gelişmesi, Çin diyor ki ben bir kripto para çıkaracağım ama arkasında benim güvencem olacak. Halbuki normalde diğer kripto paralarda bir devlet güvencesi yok. Dolayısıyla aslında spekülasyon bir yatırımdan bahsediyoruz orda. Şimdi bir devletin arkasında, bir kripto paranın arkasında yer alması demek. O para birimine karşı güven teşkil ediyor olması demek. Dolayısıyla sohbetimizde de vurguladığım gibi ben bunun hakikaten küresel olarak belki de bir dürü para birimini tarihten silebileceğine inanıyorum. Fakat doları siler mi? Kısa vadede böyle bir öngörüm yok. Baktığımız zaman bugün kripto paraların para şeyine, kur düzeyine hepsi dolara karşı kaç dolar alıyor. Yani yine dolara endeksli bir para biriminden bahsediyoruz.

Hasan Bülent Kahraman: Dolar, peki. Tamam. Çok önemli şimdi toparlıyoruz yavaş yavaş. Sizin söylediklerinizden şunu anlıyorum. Çin geliyor bu bir gerçek, artık geriye itilemez. Ama Amerika’nın hakimiyeti veya gün bulunduğu konumu bir süre daha sürdürmesi de bir başka gerçek. Dolarizasyon devam edecek. Peki o zaman soru şu Türkiye’de covid sonrası dönemde ne olacak? Dolar yükselmeye devam edecek mi? Yoksa ekonomi bazı başka faktörlerin devreye girmesiyle biraz daha rahatlayabilecek mi?

Dilek Teker: Şimdi küresel tahminler, büyüme tahminleri önümüzdeki dönem büyüme eğrisinin çok çeşitli senaryolara göre değişeceği yönünde. Örneğin u şeklinde v şeklinde w şeklinde eğer ikinci dalgayı, üçüncü dalgayı görmemiz durumunda.

Hasan Bülent Kahraman: Evet, evet.

Dilek Teker: Tabi bunların hepsi hocam, senaryo. Yani net olarak söyleyebilmek için bunu, bana göre yaz aylarında bu covidin gidişine bakıyor olmamız lazım. Şimdi Türkiye özelinde düşündüğümüzde bizde çok ciddi bir işsizlik probleminin geleceğini düşünüyorum ki aslında

özellikle Türkiye’de genç işsizlik oranı yüzde 25 bakınız. Yüzde 25’in bugün genç işsizler istihdam edildiğinde nerelerde çalışıyor. Hani kafelerde, restaurantlarda, işte turizm sektöründe ya da perakende de mağazacılıkta. Şimdi baktığımızda bu dükkanların hepsi kapalı. Şimdi bunlar yavaş yavaş normalleşmeye başlayacak ki zaten aslında ekonomi yönetiminin en rahatsız olduğu ve yönetmeye çalıştığı konulardan biri bu olacak. Bu nedenle normalleşmeyi zaten biraz geriye doğru çekildi. Dolayısıyla ben kuru, enflasyonu hepsini bir kenara koymak istiyorum burada. İşsizlik çok önemli bir problem olacak burada, bu bir. İkincisi kur düzenine bağlı olarak, çünkü çok fazla ithal malı kullanıyoruz. Gıda da, tarımda da bu var. Enflasyon yani hayat pahalılığı dediğimiz olay. Bu ikisi bence önümüzdeki dönem Merkez Bankası’nın ekonomi yönetiminin en önemli gündemine gelecek olan konu, tabi ki kuru düzene almak.

Hasan Bülent Kahraman: Peki, yani çok gül pembe bir tablo çizdiğimizizi söyleyemeyiz ama ne yapalım önümüzdeki gerçekler böyle. Fakat her şey covide bağlı, umarım yaz aylarında covid bizimle daha barışçıl bir biçimde yaşamayı öğrenir ve yaşamaya devam eder. Biz de sonbahara biraz daha rahat koşullarda girebiliriz. Değerli Hocam çok teşekkürler, zahmet ettiniz geldiniz. Güzel bilgiler verdiniz. Görüşmek üzere. İyilikler sağlıklar diliyoruz.

Dilek Teker: Ben teşekkür ediyorum, ne demek. Teşekkür ediyorum. Sağlıklar hocam, teşekkürler.

*** Video burada sona eriyor. ***